

RİSALE-İ NUR'DA ADALET VE ULUSLAR ARASI HUKUKLA MUKAYESESİ

JUSTİCE IN AL-RISALA AL-NUR AND COMPARED WITH INTERNATIONAL LAW

Doç. Dr. M. Refik KORKUSUZ

Dicle Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Özet

Adalet kavramı, günümüzde kullanılan en önemli ve temel kavramlardan birisi olarak öne çıkmaktadır.

Said-i Nursi, kendinden önceki İslam alimlerinden çok farklı olarak, adalet kavramını çok fazla ve bir o kadar da değişik anlamlarda kullanmıştır. O'nun adalet hakkındaki düşünceleri çok kapsamlı olup, bu düşüncelerinde, hem konuyla ilgili vahiy ve sünnet perspektifini hem de yaşadığımız maddi dünyadaki sosyal gerçekleri de göz önüne almaktadır. O'nun kullandığı “adalet kavramı” mefhumu üzerinde araştırma yapan bazı müellifler, Bediuzzaman'ın “adalet kavramı”nı altmışın üzerinde muhtelif anlamlarda kullandığını tespit etmişlerdir. Adalet kavramını kullandığı alanlar, çoğunluğu İslam literatürü ile paralel ve diğer bir kısmı da, bütün dünyada kullanılan anlamıyla kullanılmıştır. Külliyatlarda kullanılan ve günümüz bazı uluslar arası sözleşmelerinde de kullanılan “adil yargılama”, “sosyal adalet”, “vatandaşlar arasında ayırım yapmama”, “din, dil, renk, cinsiyet gibi nedenlerle ayrımcılık yapmama”, “kamu yönetiminde adaleti tesis etme”, “yönetimde dürüstlük ve şeffaflık” gibi anlamlardaki “adalet kavramı”nın muhtelif versiyonlarıdır.

Üstadın özellikle “adil yargılama” ve “toplumda yaşayanların kamu idaresi tarafından eşit muamele görmesi”, “soylu adaletin sağlanması” na yönelik “adalet tanımı” önemli oranda, mevcut, uluslar arası hukuk metinleri ile hemen hemen örtüşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Adaletin etkisi, Eşitlik, Uluslar arası Sözleşmeler

Abstract

The concept of justice, its scientific and universal meanings and how it is perceived among people of today's world, is important in terms of efficiency and equality. Said Nursi, quite unlike islamic scholars who lived before him, used the concept of justice in many different meanings. He has wrote the concept of justice not only in islamic perspective but also in secular perspective. He did not escape from the reality of ongoing life. It is alleged that Bediuzzaman used concept of justice in 60 various meanings. Some of these used in compliance with those of other islamic scholars. But others were used as those accepted in different international covenants. Espepecially “fair trial”, “social justice”, “equality between state citizens”, “establishment of justice in public administration”, “fairness and transparency public administration” are used in the corpse of Said Nursi as those accepted in international covenants.

Keywords; Justice, efficiency of justice, equality, international covenants.

Bediuzzaman'ın Eserlerinde Adalet Mefhumu

Said-i Nursi, kendinden önceki İslam alimlerinden çok farklı olarak, adalet kavramını çok değişik anlam ve muhtevalarda kullanmıştır. O'nun adalet hakkındaki düşünceleri çok kapsamlı olup, bu düşüncelerinde, hem konuyla ilgili vahiy ve sünnet perspektifini hem de yaşadığımız maddi dünyadaki sosyal gerçekleri de göz önüne almaktadır.¹ O'nun kullandığı “adalet mefhumu” üzerinde araştıran bazı müellifler, Bediuzzaman'ın, bu mefhumu, altmışın üzerinde muhtelif anlamlarda kullandığını tespit etmişlerdir.²

Risale-i Nur külliyyatı; genel olarak İslam dininde iman hakikatları ve insanların inanç konusunda daha doğru bir duruş sergilemesi konularında bilgiler vermektedir. Bu kitaplarda yer alan “Adalet” konusu da tabii olarak İslama, imana ilişkindir. Öte yandan, seküler anlamdaki dünyevi yaşantıya ilişkin olduğu konularda da “adalet mefhumu” nun kullanıldığını da yoğunlukla görülmektedir.

Biz bu mütevazî çalışmamızda, Said-i Nursi'nin kullandığı ve kullandığı yere göre içeriğini zenginleştiren adalet kavramının çeşitliliğinden çok, konumuz ile ilgili olan ve daha çok dünyevi anlamda kullanılan “adalet mefhumu” üzerinde duracağız. Ayrıca, Bediuzzaman'ın kullandığı bu mefhumun “uluslar arası hukuk” ta kullanılan “adalet mefhumu” ile paralellik arz eden yönlerini tartışacağız.

Risale-i nurlar genel olarak tarandığında adalet konusunun üç ana başlık altında işlendiğini görürüz.

Genel olarak adalet; Bu tanıma göre adaletin iki ana anlamı bulunmaktadır. Birincisi herkese hakkını vermek ve işlenen suçlara karşı getirilen cezaya getirilmesi suretiyle adaletin tesis anlayışına yöneliktir.

“ *Kur'an-ı Mucizü'l-Beyânın adalet-i hakikiyesi, bir ferdin hakkını cemaate feda etmez; "Hak haktır; küçüğe, büyüğe, aza, çoğa bakılmaz"*,³

“Hem, ne kadar hakiki bir adâlet, bir mîzanla muâmeleler görülüyor. Halbuki, hikmet-i hükümet ise, saltanatın cenâh-ı himâyesine ilticâ eden mültecîlerin taltifini ister; adâlet ise, raiyyetin hukukunun muhâfazasını ister. Tâ hükümetin haysiyeti, saltanatın haşmeti muhâfaza edilsin. Halbuki, şu yerlerde o hikmete, o adâlete lâıyk binden biri icrâ edilmiyor”.⁴

İslamda adalet yaklaşımı; Üstada göre, adalet kavramını, İslam uygulamasında iki alt temelde değerlendirmek gerekmektedir.

Adaleti mahza; Bu kavram, herkesin hakkını, herkese, tam ve eksiksiz olarak vermek ve toplum hakkı için bireyin hakkını feda etmemektir.

Adaleti izafiye; Bu kavram, toplumun hakkı için, bireyin hakkından feda *edinmesinin mümkün olduğu* adalet anlayışıdır.

Bu konuda külliyyatların geneli tarandığında; “adaleti mahza” ve “adaleti izafiye” ye ilişkin kavramları açıklayıcı bir şekilde ve yan yana kullanıldığı görülmektedir.

¹ BERGHOUT, Abdelaziz, İlahi İsimlerin Dinamikleri hakkında bazı Mülâhazalar ve Risale-i Nur'daki Adaletli Zihin, Risale-i Nur'da Adalet kavram ve Ontolojisi, Tebliglerden Bir Demet, Risale-i Nur'da Adalet, İstanbul İlim ve Kültür Vakfı, İstanbul-2008, s.102; Aynı konuda, ZENGİ, Najm- Aldeen Kerim, Adaletin Değeri ve Dinin Anlaşılmasıyla Olan İlişkisi, Justice, The Role of Justice in Building a Better World, 18-20 November, İstanbul-2007, s.129. .

² ES-SUDİ, Necip ali Abdullah, Sad Nursi'de Terimlerin Delaleti “Adalet Terimi Örneği”, a.ge., s. 150-166.

³ NURSİ, Said, Risale-i Nur Külliyyatı, Kastamonu Lahikası, RNK Neşriyat, İstanbul- 2005, s. 112

⁴ NURSİ, Sözlere, a.ge., s. 54

" Adalet-i mahzâ ile adalet-i izafiyenin izahı şudur ki -2- ayetin mânâ-ı işarîsiyle, bir mâsumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir fert dahi, umumun selâmeti için feda edilmez. Cenâb-ı Hakkın nazar-ı merhametinde hak haktır, küçüğüne büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selâmeti için, bir ferdin rızası bulunmadan, hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyet namına, rızasıyla olsa, o başka meseledir. Adalet-i izafîye ise, küllün selâmeti için cüz'ü feda eder. Cemaat için, ferdin hakkını nazara almaz. Ehvenüşşer diye bir nevi adalet-i izafiyeyi yapmaya çalışır. Fakat adalet-i mahzâ kabil-i tatbik ise, adalet-i izafîyeye gidilmez. Gidilse zulümdür. İşte, İmam-ı Ali Radiyallahü Anh, adalet-i mahzâyı Şeyheyn zamanındaki gibi kabil-i tatbiktir deyip, hilâfet-i İslâmiyeyi o esas üzerine bina ediyordu. Mukabilleri ve muarızları ise, "Kabil-i tatbik değil; çok müşkülâtı var' diye, adalet-i izafîye üzerine içtihad etmişler.⁵

“ Basiretsiz olmamak şartıyla, yakînen bilecek ki; o hikmetten daha ekmel bir hikmet olamaz ve o âsârı görünen inâyetten daha ecmel bir inâyet kâbil değil ve o emârâtı görünen adâletten daha ecell bir adâlet yoktur ve o semerâtı görünen merhametten daha eşmel bir merhamet tasavvur edilmez. Eğer, farz-ı muhâl olarak şu işleri çeviren, şu misafirleri ve misafirhâneleri değiştiren Sultan-ı Sermedînin daire-i memleketinde dâimî menziller, âlî mekânlar, sabit makamlar, bâkî meskenler, mukîm ahali, mes'ud ibâdı bulunmazsa, ziyâ, hava, su toprak gibi kuvvetli ve şümüllü dört anâsır-ı mâneviye olan hikmet, adâlet, inâyet, merhametin hakikatlerini nefyetmek ve o anâsır-ı zâhiriye gibi görünen vücudlarını inkâr etmek lâzım gelir. Çünkü, şu bekâsız dünya ve mâfihâ, onların tam hakikatlerine mazhar olamadığı mâlûmdur. Eğer, başka yerde dahi onlara tam mazhar olacak mekân bulunmazsa, o vakit, gündüzü dolduran ziyâyı gördüğü halde, güneşin vücudunu inkâr etmek derecesinde bir divânelikle, şu her şeyde bulunan gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek, şu nefsimizde ve ekser eşyada her vakit müşâhede ettiğimiz inâyeti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emârâtı görünen adâleti inkâr etmek Hâşiye ve şu her yerde gördüğümüz merhameti inkâr etmek lâzım geldiği gibi, şu kâinatta gördüğümüz icraat-ı hakîmâne ve ef'âl-i kerîmâne ve ihsânât-ı rahîmânenin sahibini-hâşâ, sümme hâşâ-sefih bir oyuncu, gaddar bir zâlim olduğunu kabul etmek lâzım gelir ki; nihayetsiz muhâl bir inkılâb-ı hakâiktir. Hattâ her şeyin vücudunu ve kendi nefsinin vücudunu inkâr eden ahmak Sofestâiler dahi bunun tasavvuruna kolay kolay yanaşamazlar. Elhâsıl: Şu görünen şuûnât, dünyadaki vüs'atlı içtimâât-ı hayatiye ve süratli iftirakât-i mevtiye ve haşmetli toplanmalar ve çabuk dağılmalar ve azametli ihtifâlât ve büyük tecelliyât ile ve onların bu âleme âit bu dünya-i fânide kısa bir zamanda mâlûmumuz olan semerât-ı cüz'iyeleri, ehemmiyetsiz ve muvakkat gâyeleri mâbeyninde hiç münâsebet olmadığından, âdetâ küçük bir taşa bir büyük dağ kadar Hâşiye Evet, adâlet iki şıktır: Biri müsbet, diğeri menfidir. Müsbet ise, hak sahibine hakkını vermektir. Şu kısım adâletin bu dünyada bedâhet derecesinde ihâtası vardır. Çünkü, "Üçüncü Hakikat"te ispat edildiği gibi, herşeyin istidad lisâniyle ve ihtiyac-ı fitrî lisâniyle ve ıztırâr lisâniyle Fâtır-ı Zülcelâlden istediği bütün matlubâtını ve vücud ve hayatına lâzım olan bütün hukukunu, mahsus mîzanlarla, muayyen ölçülerle bilmüşâhede veriyor. Demek, adâletin şu kısmı, vücud ve hayat derecesinde katî vardır. İkinci kısım menfidir ki, haksızları terbiye etmektir. Yani, haksızların hakkını, tâzib ve tecziye ile veriyor. Şu şık ise, çendan tamamıyla şu dünyada tezâhür etmiyor, fakat o hakikatin vücudunu ihsâs edecek bir sûrette hadsiz işârât ve emârât vardır. Ezcümle, Kavm-i Ad ve Semûd'dan tut, tâ şu zamanın mütemerrid kavimlerine kadar, gelen sille-

⁵ NURSI, Mektubat, a.g. e., s. 57

i te'dib ve tâziyâne-i tâzib, gayet âlî bir adâletin hükümran olduğunu hads-i katî ile gösteriyor.⁶

3- Adalet kavramının kullanıldığı diğer alanlar ve bunların ve anlamlandırılması

Yeryüzündeki mevcudatın (varlıkların) adalet üzerine yaratılışı konusu özellikle ve değişik yerlerde işlenen bir konudur. Bu anlatımlarla, insanların Allah'ın adil sıfatının tecellisini görmelerini talep etmiştir. Ayrıca Allah'ın "Adil" sıfatının bulunduğu ve bunun her zaman ve her çevresel değerlendirme ile görülmesi gerektiği hususu işlenmiştir.

Eserlerde yer aldığı üzere Allah'ın "Al-Adil" sıfatı, farklı şeyler arasında uyum ve muvazeneyi garanti eden isimdir; ve farklı şeylerin varlığı da varlığın kendi varlığını bilinebilir kılmak içindir; ve varlığın gayesi de bizim varlığı mümkün kılan Vahid'in marifetine ermemizdir.⁷ Aynı şekilde El-Adil ismi, bir ism-i Azam veyahut Nursi'nin ifadesiyle "altı ism-i Azam'dan biridir. Bu ismin muhtelif tezahürleri, devasa bir saray görünümündeki kainatın her tarafında ortaya çıkmaktadır."⁸

Esmâ-i İlahiye'nin sunulması ve yansıtılmasında adalet kavramı anahtardır. Çünkü tıpkı çoğulluğun ve çoğulluk yoluyla intizamın ortaya çıkışını sağlayan ilahi adalet gibi insanda da adalet emanet sorumluluğunu Allah'ın rızası üzerine yerine getirebilmesini sağlayan araçları sağlar.⁹ Eğer adalet muvazene ve intizamın olabilmesi için şeyleri doğru yere koyabilmek demekse, bunun anlamı adaletin aynı zamanda insanın yeryüzünde hakiki anlamda temsilcisi olarak Allah'ın adil sıfatını da tezahür ettirmek ve kullarına da doğru ve iyi şeyleri yerine getirmede de adil olmaktır. Mikro alemde, yani insan bedeninde ilahi adaletin tezahürü, ilahi kanunun yardımıyla insanın kabiliyet kuvveleri ile tesis ettiği denge ve ahenk anlamına gelmektedir ve bütün beşeri fiillerde istikamet üzere hareket etmek şeklinde anlamaktadır.¹⁰

"Evet, şu küçük insan bedeni içinde bütün kâinatın fihristesini, bütün hazâin-i rahmetin anahtarlarını, bütün esmâlarının aynalarını derc etmek, nihayet derecede bir hüsn-ü san'at içinde bir hikmeti gösterir. Şimdi hiç mümkün müdür ki, şöyle icraat-ı Rubûbiyette hâkim bir hikmet, o Rubûbiyetin kanadına ilticâ eden ve imân ile itaat edenlerin taltifini istemesin ve ebedî taltif etmesin? Hem, adâlet ve mîzan ile iş görüldüğüne bürhan mı istersin? her şeye hassas mîzanlarla, mahsus ölçülerle vücud vermek, sûret giydirmek, yerli yerine koymak, nihayetsiz bir adâlet ve mîzan ile iş görüldüğünü gösterir. Hem, her hak sahibine istidadı nisbetinde hakkını vermek, yani vücudunun bütün levâzımâtını, bekâsının bütün cihazâtını en münâsip bir tarzda vermek, nihayetsiz bir adâlet elini gösterir. Hem, istidad lisâniyle, ihtiyac-ı fitrî lisâniyle, ızırâr lisâniyle suâl edilen ve istenilen her şeye dâimî cevap vermek, nihayet derecede bir adl ve hikmeti gösteriyor. Şimdi, hiç mümkün müdür ki, böyle en küçük bir mahlûkun, en küçük bir hâcâtının imdadına koşan bir adâlet ve hikmet, insan gibi en büyük bir mahlûkun bekâ gibi en büyük bir hâcetini mühmel bıraksın, en büyük istimdâdını ve en büyük suâlini cevapsız bıraksın; Rubûbiyetin haşmetini, ibâdının hukukunu muhâfaza etmekle, muhâfaza etmesin? Halbuki, şu fânî dünyada kısa bir hayat geçiren insan, öyle bir adâletin hakikatine mazhar olamaz ve olamıyor."

⁶ NURSİ, Sözlür, a.ge., s. 82.

⁷ TURNER, Colin, el-Adil İsm-i İlahisi, a.ge., s. 13.

⁸ NURSİ, Lemalar, s. 800; KUŞPINAR, Bilal, Justice and Balance In creatinon, Nursi's Analysis; a.ge., s. 30.

⁹ TURNER, a.ge., s. 15; Ayrıca Risale-i Nurlarda Adaletin "hikmet ve kudret" ile beraber anıldığına da dikkat çekiyor.

¹⁰ KUŞPINAR, a.ge., s. 42.

“Peygamberlerin; hem mâsumiyetine, hem de adâletine medâr olmak için, pek geniş olan aktâr-ı memleketine bizzat zahmetsiz muttalî olmak ve raiyyetinin ahvâlini görmek ve dertlerini işitmek, bir mu’cize sûretinde Cenâb-ı Hak ihsan etmiştir. Demek, Cenâb-ı Hakka itimad edip, Süleyman Aleyhisselâmın lisân-ı ismetiyle istediği gibi, o da lisân-ı istidadıyla Cenâb-ı Haktan istese ve kavânîn-i âdetine ve inâyetine tevîk-ı hareket etse, ona dünya bir şehir hükmüne geçebilir. Demek, taht-ı Belkıs Yemen’de iken, Şam’da aynıyla veyahut sûretiyle hazır olmuştur, görülmüştür. Elbette, taht etrafındaki adamların, sûretleri ile beraber sesleri de işitilmiştir. İşte, uzak mesafede, celb-i sûrete ve savta haşmetli bir sûrette işaret ediyor ve mânen diyor: "Ey ehl-i saltanat! Adâlet-i tâmme yapmak isterseniz, Süleymanvârî, rûy-i zemini etrafıyla görmeye ve anlamaya çalışınız. Çünkü, bir hâkim-i adâletpîşe, bir padişah-ı raiyyetperver, aktâr-ı memleketine her istediği vakit muttalî olmak derecesine çıkmakla mesûliyet-i mâneviyeden kurtulur veya tam adâlet yapabilir."¹¹

“Üçüncü Hakikat: Bâb-ı Hikmet ve Adâlet olup, ism-i Hakîm ve Âdil’in cilvesidir. Hiç mümkün müdür ki, Hâşiye zerrelere kadar cereyan eden hikmet ve intizam, adâlet ve mîzanla Rubûbiyetin saltanatını gösteren Zât-ı Zülcelâl, Rubûbiyetin cenâh-ı himâyesine ilticâ eden ve hikmet ve adâlete imân ve ubûdiyetle Hâşiye Evet, " ¹²

“ Evet, şu küçük insan bedeni içinde bütün kâinatın fihristesini, bütün hazâin-i rahmetin anahtarlarını, bütün esmâlarının aynalarını derc etmek, nihayet derecede bir hüsn-ü san’at içinde bir hikmeti gösterir. Şimdi hiç mümkün müdür ki, şöyle icraat-ı Rubûbiyette hâkim bir hikmet, o Rubûbiyetin kanadına ilticâ eden ve imân ile itaat edenlerin taltifini istemesin ve ebedî taltif etmesin? Hem, adâlet ve mîzan ile iş görüldüğüne bürhan mı istersin? her şeye hassas mîzanlarla, mahsus ölçülerle vücud vermek, sûret giydirmek, yerli yerine koymak, nihayetsiz bir adâlet ve mîzan ile iş görüldüğünü gösterir. Hem, her hak sahibine istidadı nisbetinde hakkını vermek, yani vücudunun bütün levâzımâtını, bekâsının bütün cihazâtını en münâsip bir tarzda vermek, nihayetsiz bir adâlet elini gösterir. Hem, istidad lisâniyle, ihtiyac-ı fitrî lisâniyle, ızırâr lisâniyle suâl edilen ve istenilen her şeye dâimî cevap vermek, nihayet derecede bir adl ve hikmeti gösteriyor. Şimdi, hiç mümkün müdür ki, böyle en küçük bir mahlûkun, en küçük bir hâcâtının imdadına koşan bir adâlet ve hikmet, insan gibi en büyük bir mahlûkun bekâ gibi en büyük bir hâcetini mühmel bıraksın, en büyük istimdâdını ve en büyük suâlini cevapsız bıraksın; Rubûbiyetin haşmetini, ibâdının hukukunu muhâfaza etmekle, muhâfaza etmesin? Halbuki, şu fânî dünyada kısa bir hayat geçiren insan, öyle bir adâletin hakikatine mazhar olamaz ve olamıyor. Belki bir mahkeme-i kübrâya bırakılıyor. ”¹³

İslamın bir adının da “adalet” olduğu hususu da işlenmek suretiyle, Müslüman insanların adil olmaları ve onların dinlerinden kaynaklanan bir değeri de dikkate alarak adil olmaları konusunda telkinlerde bulunulmuştur. Bu konu, farklı şekillerde izah edilmiştir.

1- Kuran’ın temel hedefinin adaletin tecellisi olduğu ve müslümanların da bu şiarı uymaları gerektiği hususu işlenmiştir. “Mukaddeme; ; Birinci Mukaddeme Takarrur etmiş usuldendir: Akıl ve nakil teâruz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevîl olunur. Fakat o akıl, akıl olsa gerektir. Hem de tahakkuk etmiş: Kur’ân’ın herbir

¹¹ NURSİ, Sözlür, a.g.e., s. 233

¹² NURSİ, Sözlür, a.g.e., s. 66

¹³ NURSİ, Sözlür, a.g.e., s. 59

tarafında intişar eden makasid-i esasiye ve anasır-ı asliye dördtür. Onlar da, ispat-ı Sani-i Vâhid ve nübüvvet ve haşr-i cismanî ve adalettir.” Denilerek islâmın esasında adaletle paralel işlev gördüğü hususu belirtilmiştir. ¹⁴

İslâmın sürekli bir adalet kaynağı olduğu ve bunun hayatın her aşamasında görülmesi gerektiği konusunda adaletle atıflar yapılmıştır.

Konu ile ilgili olarak “ .

Ey ihvan-ı Müslimîn!.. Hal, lisan-ı halle bize beşaret veriyor ki: Sırr-ı

قَدْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ -1- boynunu kaldırmış, elle istikbale işaret edip, yüksek sesle ilân ediyor ki: Dehre ve tabâyi-i beşere, dâmen-i kıyamete kadar hâkim olacak, yalnız âlem-i kevnde adalet-i ezeliyenin tecellî ve timsali olan hakikat-i İslâmiyettir ki, asıl insanîyet-i kübrâ denilen şey odur. İnsanîyet-i suğrâ denilen mehâsin-i medeniyet, onun mukaddemesidir.” denilmektedir.

“Diğeri: Unsuriyet ve milliyet esasları, adaleti ve hakkı takip etmediğinden, zulmeder, adalet üzerine gitmez. Çünkü, unsuriyetperver bir hâkim, millettaşını tercih eder, adalet edemez. -1- -2- ferman-ı katîsiyle, rabita-i diniye yerine rabita-i milliye ikame edilmez. Edilse adalet edilmez, hakkaniyet gider.”¹⁵

3- Dünya hayatının geçici olduğu ve bu yaşamda adaletin her zaman tecelli etmeyebileceği ve asıl adaletin ahirette tahakkuk edeceği konusunda ısrarlı vurgular yapılmıştır.

“istikbal bu dâvâların bir kısmını tasfiye edecektir. Fakat tamam-ı tasfiyesi ise, âhirette görülecektir. Şöyle: Eşhastan kat-ı nazar, nev’î ve umumî hüsün ve hakkın meydan-ı galebesi istikbaldir. Biz ölsek, milletimiz bâkidir. Kırk seneye razı değiliz; en ekall bin sene galebeyi isteriz. Lâkin hem şahsî, hem umumî, hem cüz’î, hem küllî olan hüsün, hak ve hayır ve kemâlin meydan-ı galebesi ve mahkeme-i kübrâsı; ve beşeri, sair ihvanı olan kâinat-ı muntazama gibi tanzim ve istidadiyla mütenasip tecziye ve mükâfat veren, yalnız dâr-ı âhirettir. Zira, onda hak ve adalet-i mahzâ tecellî edecektir. Evet, bu dar dünya, beşerin cevherinde mündemiç olan istidâdât-ı gayr-ı mahduda ve ebed için mahlûk olan müyülât ve arzularının sümbüllenmesine müsait değildir; beslemek ve terbiye için başka âleme gönderilecektir. İnsanın cevheri büyüktür, mahiyeti âliyedir, cinayeti dahi azîmdir. İntizamı da mühimdir; sair kâinata benzemez, intizamsız olamaz. Evet, ebede namzet olan büyüktür; mühmel kalamaz, abes olamaz. Fena-i mutlakla mahkûm olamaz. Adem-i sırfa kaçamaz. Cehennem ağzını, Cennet dahi âğuş-u nazendaranesini açıp bekliyorlar.”¹⁶

Kamu idaresinde, yönetenlerin uymaları gereken adalet ve hukuka saygılı idare konusu çokça işlenmiştir.

“ ...şık ve ince ve muvazeneli ve kesretli ve adaletli idareye, o harika kumandanın fevkalâde kudretinden başka hiçbir sebep elini uzatamaz. Eğer uzatsa, muvazeneyi bozar ve karıştırır. Aynen öyle de, gözümüzle görüyoruz ki, bir dest-i gaybî her baharda dört yüz bin muhtelif nevilerden mürekkep bir muhteşem orduyu icad edip idare ediyor.”¹⁷

¹⁴ NURSİ, Muhakemat, a.ge., s. 11.

¹⁵ NURSİ, Muhakemat, a.ge., s. 33.

¹⁶ NURSİ, Muhakemat, a.ge., s. 35,36.

¹⁷ NURSİ, Şualar, a.ge., s. 156

Adil yargılama ve yargılamada “adalet düsturu” üzerinde durulmuş ve bu konuda yargılama makamında olanların sorumluluğuna, muhtelif örneklerle, değinilmiştir.

4a. Kendi hayatından örnekler vermek suretiyle konuya pratik değer kazandırmak istemiştir.Üstad, kendi hayatından örnekleri verirken olumsuzlukları vererek, bir manada mefhumu muhalifinden olması gerekeni ifade etmek istemiştir.

4aa. “ ... beyan ediyorum ki: Nazarınıza ve kanun adaletine takdim edilen ifademde bulunan, üç vecihle kanunsuz menzilimi basmak, beni sorguya çekmek ve tevkif etmek, üç büyük mahkemelerin hürmetlerini kırmak ve haysiyet ve adaletlerine ilişmektir, belki istihfaf etmektir. Çünkü, üç mahkeme ve üç ehl-i vukufun, iki sene, yirmi senelik kitaplarımı ve mektuplarımı inceden inceye tetkikinden sonra, ittifakla hem bize beraat verildi, hem kitaplarımız ve mektuplarımız iade edildi. Ve beraatten sonra üç sene, fevkalâde bir inziva ve şiddetli bir tarassut altında, haftada yalnız zararsız bir mektup bazı dostlarıma yazardım. Dünya ile alâkam kesilmiş gibiydi ki, serbestiyet verildiği halde memleketime gitmedim. Şimdi aynı meselede o üç mahkemenin âdilâne hükümlerini hiçe saymak gibi meseleyi tazelandirmek, onların şerefini kırıyor. “¹⁸

4ab. “Bediüzzaman Hazretleri bütün bütün hak ve adalete aykırı olarak zindanlara atılıyor. Pek ihtiyar ve hasta ve kimsesiz, en yüksek iman ve ubudiyetle ve harika zekâ ve ilimle mücehhez ve insanların imanını kurtarmaktan başka bir gayesi bulunmayan yetmiş beş yaşındaki bu mübarek ve hakikî insanıyetperver Üstadın Afyon zindanlarında şiddetli soğuk ve dehşetli sıkıntılar içindeki vaziyet-i elimânesi ciğerleri deliyor ve kalbleri sızlatıyor. ”¹⁹

4b- Genel olarak yapılan adaletsizlikleri anlatma ihtiyacını hissetmiş ve adaletin tecellisi konusunda İslam tarihinden müsbet örnekler göstermiş, adalet mekanizmasının da bu müsbet örneklerden yararlanmasını istemiştir.

” Hakkın bir tecellî-i hâkimiyeti olan adalet kanunları nerede? Hem biz hükûmet-i cumhuriye esaslarından en ziyade kendimize medar-ı istinad ve onun ile kendimizi müdafaa ettiğimiz hürriyet-i vicdan esası, bizim aleyhimizde medar-ı mes’uliyet tutulmuş. Güya biz hürriyet-i vicdan esasına muarız gidiyoruz! Hem bir risalede medeniyetin seyyiatını ve kusurlarını tenkit ettiğimden, hatır ve hayâlîme gelmeyen bir şeyi zabıtnâmelerde isnad ediyor: Güya ben radyo HAŞİYE ve tayyare ve şimendiferin kullanılmasını kabul etmiyorum diye, terakkiyat-ı hâzıra aleyhinde bulunduğumla mes’ul ediyor. ...”

“ ... Eski zaman adliyelerinin önünde padişahlar, fukaralarla diz çöküp muhakeme olması ve Hazret-i Ömer (r.a.) adaleti zamanında âdi bir Hristiyanla, Hazret-i Ali (r.a.) âdi bir Yahudi ile muhakeme olması ile gösterilen, adliyedeki haktan başka hiçbirşeye âlet olmadığını gösteren adliyelik adaletinin bu sırr-ı azîmine bizimle alâkadardır olan bu adliyeler-bize temas eden cihette-mazhar olmuşlar. Onun içindir ki, sekiz senedir bu kadar işkenceler, hapisler, tazyikatlar gördüğüm halde, hiçbir adliye adamlarına, bu sırr-ı azîme binaen, değil küsmek ve beddua, bilâkis kalben bir minnettarlık, bir nevi teşekkür, bir tebrik var. “²⁰

II- Uluslar arası Belgelerde Adalet Anlayışı

Genel olarak bakacak olursak uluslar arası belgelerde doğrudan “adalet” kavramını tanımlayan, her zaman ve her yerde geçerli bir tanımı bulunmamaktadır. Buna karşılık, adalet kavramının geçtiği ya da “adalet kavramı” ile aynı anlama gelen

¹⁸ NURSİ, Şualar, a.ge., s. 305

¹⁹ NURSİ, Şualar, a.ge., s. 482.

²⁰ NURSİ, Emirdağ Lahikası, a.ge., s. 425.

ibarelerin kullanıldığını ve bunların da uluslar arası sözleşmelerde yer aldığını görmekteyiz. Bu ibarelerin başlıcaları; “adil yargılama”, “sosyal adalet”, “vatandaşlar arasında ayırım yapmama”, “din, dil, renk, cinsiyet gibi nedenlerle ayrımcılık yapmama”, “kamu yönetiminde adaleti tesis etme”, “yönetimde düsütlük ve şeffaflık” a ilişkin olarak kabul edilmiş uluslar arası sözleşmelerdir.

Adalet kavramına ilişkin olarak Uluslar arası belgelerde yer alan bütün sözleşme ya da belgeleri bu makale içine almamız, makalemizin hacmi ve konusu açısından mümkün değildir. Ancak, Risale-i nur külliyyatında yer alan ve kullanılan yere göre değişen “adalet mefhumu”, aşağıdaki hallerde, bazı uluslar arası hukuk belgelerinde de kullanılmıştır.

A – 10 Aralık 1948 tarihinde yürürlüğe giren BM “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi” ayrıntılı hakları düzenlemiş ve bu haklardan en önemlisi olan “din, dil, ırk, renk ve cinsiyet farkı” olmaksızın eşitlik ve eşit muamele yapılması ilkesini düzenlemiştir. Zira, bu anlayış, adaletin dünya yüzünde tesisi için ilk adım olarak düşünülmüştür.

B- Yine BM tarafından kabul edilen ve ikiz sözleşmelerin ilki olarak kabul edilen 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren “ Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi” nde adil yargılama hakkı, sosyal adalet, kanun önünde ayırım yapmadan toplumsal adaletin (sosyal adaletin) tesisi için önemli adımlar atılmış ve dünyada yaşayan devletlerin aşağıdaki hususlarda adaletin tesisini kaçınılmaz olarak görmüştür. Nitekim ilgili sözleşmenin;

7. maddesi adil ceza düzeni,

14. maddesi yargılamada çok önemli olan “adil yargılama” konusunu,

26. madde kanun önünde eşitliği,

25. madde toplum yönetiminde adaleti öngörmüştür²¹.

C- BM tarafından kabul edilen ve ikiz sözleşmelerin ikincisi ve dünya insan hakları belgeleri arasında “insan hakları üçgeni” nin üçüncüsü olarak görülen, 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe giren; “BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin uluslar arası sözleşmesi” de adalet tesisi için önemli kilometre taşları öngörmüştür. Bu sözleşmede;

Sözleşmenin ikinci bölümünde toplum hayatında “eşit muamele” görme ilkesini ayrıntılı olarak düzenlemiştir.

Sözleşmenin ikinci bölümünde sosyal hayatta “adaletin işlemesi” gerektiği hususu belirtilmiştir.²²

D- 26.6.1987 tarihinde yürürlüğe giren, “BM İşkence ve başka zalimane insanlık dışı veya onur kırıcı cezaya karşı sözleşmesi” nin 1. Bölümünde “Adil yargılama hakkı ve gereği” üzerinde durulmuştur. Hatta, elinde kamusal güç olduğu halde, bunu kötüye kullanan kimselere bile (adalete aykırı davrananlara) bile “adil yargılama hakkı ve gereği üzerinde durulmuştur.

²¹ Bu konuda, Risale-i nur külliyyatında yer alan yüzlerce örnekten bir tanesi şudur.

“... Eski zaman adliyelerinin önünde padişahlar, fukaralarla diz çöküp muhakeme olması ve Hazret-i Ömer (r.a.) adaleti zamanında âdi bir Hristiyanla, Hazret-i Ali (r.a.) âdi bir Yahudi ile muhakeme olması ile gösterilen, adliyedeki haktan başka hiçbirşeye âlet olmadığını gösteren adliyelik adaletinin bu sırr-ı azîmine bizimle alâkadar olan bu adliyeler-bize temas eden cihette-mazhar olmuşlar. Bkz. NURSÎ, Şualar, a.ge., s. 482.

²² Geniş bilgi için bkz. KORKUSUZ, M. Refik, Uluslar arası Belgelerde ve Türk Anayasası’nda Temel Hak ve Özgürlükler, İzmir-2005, s. 63 v.d.

E- 3 Eylül 1952 tarihinde yürürlüğe giren ve Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” nin ilk sekiz maddesi “adalet ve eşitlik” ilkesi üzerinde durmuş ve özellikle “adil yargılama hakkı” nı düzenlemiştir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) vermiş olduğu muhtelif kararlarda bu ilkeyi tafsilata girerek uygulayıcılara yol gösterme yoluna gidilmiştir. Öte yandan, AİHM’ in son yıllarda vermiş olduğu ve bireyin hakkını topluma karşı koruma ve bireysel özgürlük alanını genişletme yaklaşımı da bulunmaktadır.²³

Bu sözleşmelere genel olarak bakıldığında; bu sözleşmelerde yer alan ve adaletin yeryüzünde tesisi için temel şart olarak görülen ve üye devletlerden tartışmasız bir şekilde uygulanması istenen hususların dünyevi anlamda “adalet mefkure” sinin tesisine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bu uluslar arası sözleşmelerin kabul edildiği ve yürürlüğe girdiği tarihler, Risale-i Nurların yazıldığı tarihten çok sonradır. Çıkış noktaları Bediuzzaman’dan farklı olsa bile; amaç ve muhteva itibarıyla O’nun “adalet mefkure”si ile çoğu zaman paralellik arz etmektedir.

Sözleşmelerde yer alan “adalet kavramı” nın muhtelif kullanımına ilişkin hususların kabul tarihinden çok önce ve henüz daha uluslar arası sözleşmelerdeki taslak programlarda bile, bu konu yer almaz iken, Risale-i nur külliyyatında yer alması, üstad bediuzzamanın feraseti ve sosyal olaylardaki derinlemesine bilgi donanımını göstermektedir.

Sonuç

Bediuzzaman Said Nursi; kendinden önce yaşayan ve kendisinden sonra yaşayıp da zamanımıza kadar gelen çok sayıda İslam aliminden farklı olarak, adalet mefkuresine çok özel önem vermiş, eserlerinde “adalet mefhumu”nu 60’ ın üzerinde anlamda kullanmıştır. Bu kavramı, çoğunluğu İslam literatürü ile paralel olmakla beraber, diğer bir kısmı da, dünyevi anlamda ve insanlık genelinde kullanıldığı şekliyle kaleme almıştır. Külliyyatlarda kullanılan ve günümüz bazı uluslar arası sözleşmelerinde de kullanılan “adil yargılama”, “sosyal adalet”, “ vatandaşlar arasında ayırım yapmama”, “din, dil, renk, cinsiyet gibi nedenlerle ayrımcılık yapmama”, “kamu yönetiminde adaleti tesis etme”, “ yönetimde dürüstlük ve şeffaflık” gibi anlamlardaki “adalet kavramı” nın muhtelif versiyonlarıdır.

Külliyyatlarda, henüz daha uluslararası sözleşmelerde, bu konuda düzenleme yapılmadığı bir dönemde bile, adalet anlayışına ve ihtiyacına çok fazla ve sürekli atıflar yapılmıştır. Yoğun ve sürekli olarak yapılan ve bir kısmı uluslar arası sözleşmelerle de paralellik arz eden anlamda kullanılması “adalet mefhumu” na verilen önemi göstermektedir.

Üstadın özellikle “adil yargılama” ve “toplumda yaşayanların kamu idaresi tarafından eşit muamele görmesi”, “soyla adaletin sağlanması” na yönelik “adalet tanımı” önemli oranda, mevcut, uluslar arası hukuk metinleri ile hemen hemen örtüşmektedir.

Öte yandan, üstadın “adalet-i mahza” olarak nitelendirdiği, bireysel hukuku ön plana çıkardığı anlayış, bireysel özgürlüğün hiçbir şekilde kamunun yetkilerine feda edilemeyeceği” şekliyle, AİHM’ in yerleşik içtihatlarında kabul edilmeye başlanmıştır.

---

²³ Ayrıntılı bilgi için GÖZÜBÜYÜK, Şeref, İnsan Haklarının Korunması Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları (Temel metinler ve Açıklamalar) Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara-1989, s. 44. Aynı konuda, KORKUSUZ, a.ge., s. 82 v.d.